

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԱՄՆ ՄԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 1980-1981 ԹԹ.

1980 թ. ԱՄՆ նախագահական ընտրապայքարում հաղթանակած Ռոնալդ Ռեյգանի խոստովանությամբ, իր կյանքի համոզմունքներից մեկը Իսրայել պետության գոյատևումն ապահովելու խնդիրն էր¹: Այդ մասին մեծ հայտնել էր դեռևս Կադիֆոռնիայի նահանգապետի պաշտոնավարության ընթացքում՝ Նիքսոնի վարչակարգի իսրայելամետ քաղաքականությանն իր աջակցությունը հայտնելիս: 1980 թ. նախագահական ընտրարշավի ժամանակ Ռեյգանը կրկին վերահաստատեց իր լոյալությունը Իսրայել պետության հանդեպ², որը, նրա համոզմամբ, Մերձավոր Արևելքում կայուն ժողովրդավարություն ունեցող, ԱՄՆ-ի հետ միանման այժեհամակարգ ունեցող, և տարածաշրջանի հնարավոր ապակայունացման ու քաոսի զսպման նպատակով կայուն ռազմական հնարավորություններ ունեցող երկիր էր³:

Ուստի պատահական չէր, որ ԱՄՆ նախագահի պաշտոնում Ռ. Ռեյգանի ընտրությունը թեթևությամբ պարզեց իսրայելցիներին, որոնք սկսել էին մտորել Իսրայելի շահերին հավատարմության և Սաուդյան Արաբիայում ու Պարսից ծոցում սեփական նյութական ու ռազմավարական շահերի միջև հարկադրաբար ընտրություն կատարող ամերիկյան վարչակարգի ապագա քաղաքականության շուրջ⁴: Ռեյգանի ընտրությունը մեծապես ռոջումվեց Իսրայելում, փոխարենը՝ խիստ մտավախություն առաջացնելով արաբական աշխարհում: Արաբներին մտահոգեց ոչ միայն հետընտրական շրջանում նախագահի կողմից երկրի ղեկավար պաշտոններում իսրայելամետ բարձրաստիճան պաշտոնյաների նշանակումները (մասնավորապես պետքարտուղարի պաշտոնում Ալեքսանդր Հեյզի նշանակումը), այլ մերձավորբարեկեյան գործերում վերջիններիս փաստացի անտեղյակությունը⁵:

Իր պաշտոնավարության առաջին 18 ամիսների ընթացքում նախագահ Ռեյգանը, պետքարտուղար Հեյզն ու Ազգային Անվտանգության Խորհրդի գլխավոր խորհրդատու Ռիչարդ Վ. Ալենը, Սիացյալ Նահանգների մերձավորբարեկեյան քաղաքականության շուրջ դատում էին ոչ թե տարածաշրջանային գործերում իրենց սեփական փորձի ու իմացույթ-

յան, այլ սառը պատերազմի ռապնակով՝ Արևելք-Արևմուտք հակամարտության դիրքերից: Վարչակարգին ավելի շատ մտահոգում էր ոչ թե Լիբանանի «անցողիկ» համարվող ճգնաժամն ու արաբա-իսրայելական հակամարտությունը, այլ Սերժավոր Արևելքում ԽՍՀՄ-ի հնարավոր առաջխաղացման կասեցումը⁶, ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական ու կենսական շահեր ունեցող Շոցի երկրների անվտանգության ապահովումը և նրա նավթային պաշարների նկատմամբ Արևմուտքի ազատ մուտքի ապահովագրումը: Ավելին, նրանք տարածաշրջանը դիտում էին իբրև խորհրդային ծավալապաշտության դեմ Վաշինգտոնի պայքարի մարտադաշտ՝:

Ռեյգանի նախագահության տարիներին ԱՄՆ վարչակարգը գործնականում անդրդվելի մնաց Մոսկվայի ցանկացած քաղաքական նախաձեռնության նկատմամբ: Ի տարբերություն իրենց նախընտրական հետտորությունից պաշտոնավարության միջին շրջանում առավել կենտրոնամետ, պրագմատիկ մտեցումների անցնող ԱՄՆ նախագահների մեծ մասի, Ռեյգանը մեկընդմիջտ ահողորդ մնաց ավանդական արտաքին և ներքին ուժերի նկատմամբ՝ չիրաժարվելով նախկինում իրեն բնորոշ ագրեսիվ զաղափարական դիրքորոշումներից: Եվ քանի որ նախագահի համար ԽՍՀՄ-ը մնաց իբրև ԱՄՆ-ի համար առաջին թշնամի⁸ և «չարիքի կայսրություն», ուստի վարչակարգն հր ջանքերը կիզակետեց Խորհրդային Միության առնակատման դեմ⁷, և ԱՄՆ մերձավոր արևելյան քաղաքականության և առաջնահերթություն դարձրեց խորհրդային հեղափոխության ագրեսիայի և վերջինիս արբանյակ համարվող երկրների (Սիրիա և ՊԱԿ) միջոցով տարածաշրջանում համայնավարների վերահսկողության հաստատման կասեցումը: Վերոհիշյալ մարտահրավերների դիմակայման նպատակով Վաշինգտոնը հետամուտ եղավ Շոցի արաբական երկրներից (Իսրայել, Եգիպտոս, Հորդանան և Սաուդյան Արաբիա) կազմված «ռազմավարական կոնսենսուսի»՝ պաշտպանական համակարգի ստեղծմանը՝ ԱՄՆ «Արագ Ծավալման Ուժերի» կազմավորմամբ: Շոցի երկրներին զինելու միջոցով Միացյալ Նահանգները մտադիր էր կասեցնել ինչպես խորհրդային զորքերի աֆղանական ներխուժումը, այնպես էլ իրանական հեղափոխության «արտահանումը»¹⁰:

Պաշտպանական համակարգի ստեղծման նպատակով 1981 թ. ապրիլին պետքարտուղար Ալեքսանդր Հեյզը մեկնեց Սերժավոր Արևելք՝ պահպանողական արաբ վարչակարգերին համոզելու խորհրդային սպառնալիքի առկայության և «ռազմավարական կոնսենսուսին» միանալու անհրաժեշտության մեջ: Սակայն սառույցի ու հորդանանցի առաջնորդները հայտնեցին, որ վերջիններիս համար առավել մեծ մտահոգություն ու սպառնալիք է ներկայացնում ոչ թե Խորհրդային Միությունը¹¹, այլ Իրանի իսլամական հեղափոխության «արտահանումը»¹², Իսրայելը, արաբա-իսրայելական չլուծված հակամարտությունն ու ՊԱԿ-ը:

Նրանք հայտնեցին նաև, որ ի վիճակի չեն ռազմա-քաղաքական համագործակցություն հաստատել Սիացյալ Նահանգների հետ, քանի դեռ արաբա-խորայելական հակամարտությունը ՄԱԿ-ի բանաձևերի հիման վրա համապարփակ լուծում չի ստացել։ Արաբ առաջնորդները նախագ-գուշացրին, որ արաբա-խորայելական խնդրի լուծման շուրջ շարունակ ձախողումները կարող են թուլացնել թե՛ իրենց, և թե՛ Սիացյալ Նահանգ-ների դիրքերը՝ հոգուտ ԽՍՀՄ-ի, և ուշ թե շուտ կսպառնան մերձավորարևելյան մավթի նկատմամբ Արևմուտքի անկաշկանդ մուտքին¹³։

Հարկ ենք համարում նշել, որ մերձավորարևելյան քաղաքականության շուրջ վարչակարգի դիրքորոշումները, այնուամենայնիվ, տարամխտված էին։ Եթե Ռեյգանն ու պետքարտուղար Հեյդն Բարայելի հետ առավել սերտ դաշինքի կողմնակից էին՝ Սիբիայի պես արմատական արաբական վարչախմբերին խորհրդային «ծավալապաշտության գործակալներ» համարելով, ապա վարչակարգի այնպիսի պաշտոնյաներ, ինչպիսիք Պաշտպանության քարտուղար Կասպար Վեյմբերգերն (և Պենտագոնը) ու Ազգային Անվտանգության գծով խորհրդատու Վիլիամ Կլարկն էին, համոզված էին տարածաշրջանի արաբական վարչախմբերի հետ հաշտեցման անհրաժեշտության մեջ՝ հրաժարվելով ամերիկյան ավանդական խորայելամետ քաղաքականությունից, և կոչ անելով արաբա-խորայելական հակամարտության նկատմամբ առավել հավասարակշռված մոտեցում դրսևորել¹⁴։ Նրանց կարծիքով, տնտեսապես ու աշխարհաքաղաքական առումով կարևորություն ներկայացնող արաբական աշխարհը ևս կենսական նշանակություն ունի Ամերիկայի ռազմավարական շահերի համար, մինչդեռ վերջինս անտեսում էր բարեկամական արաբական երկրների հետ կապերը՝ «խորայելական քաղաքականությանը թշնամական» համարելու պատճառաբանությամբ։ Ուստի, այս տեսակետի ջատագովների համաձայն, Բարայելի դեմ առավել մեծ ճնշում պետք է գործադրվեր՝ արաբա-խորայելական հիմնախնդրում զիջումներ կորզելու, իսկ արաբներին առավել առաջադեմ զենքեր պետք է վաճառվեր՝ ուժերի միջև հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով։ Այսպիսով, Ռեյգանի պաշտոնավարության առաջին տարում վարչակարգը մերձավորարևելյան քաղաքականության շուրջ պառակտված էր մնում՝ չորդեգրելով հսակ ու հետևողական քաղաքականություն¹⁵։

Ահա թերևս վերջին նկատառումներից ելնելով, նախագահ Ռեյգանը, հաշվի առնելով Շոցի տարածաշրջանում իրանա-իրաքյան պատերազմի ծավալման հավանականությունը, և կարևորելով Սաուդյան Արաբիայի դերը՝ որպես մավթարդյունահանող երկրի ու կոմունիզմի դեմ պայքարի հենարանի, ցանկանում էր ամրապնդել իր հարաբերությունները վերջինիս հետ։ Նախագահը՝ ապավինելով Պենտագոնի այն հավաստիացումներին, թե Սաուդյան Արաբիային «AWACS» համակարգի հետախուզական ինքնաթիռների տրամադրումը (որը նախատեսվում էր

1986 թ. համար) չի խախտի Մերձավոր Արևելքում հաստատված ուժերի հավասարակշռությունը, վերսկսեց «AWACS»-ի շուրջ դեռևս Կարտերի վարչակարգի օրոք ձեռնարկած բանակցությունները¹⁶:

Սակայն ԱՄՆ-ի դաշնակից Իսրայելը այս հարցում դատում էր այլ կերպ՝ «AWACS»-ի վաճառքը դիտելով իբրև սեփական պաշտպանությանն ուղղված մարտահրավեր և Ռ-իյադի կողմից Վաշինգտոնի նկատմամբ լծակներ ձեռք բերելու հնարավորություն, որն ըստ էության նվազեցնում էր ԱՄՆ-Իսրայել ռազմավարական դաշինքի նշանակությունը: Ուստի 1981 թ. փետրվարին, Իսրայելի արտգործնախարար Յիգ-հակ Շամիրն իր վաշինգտոնյան այցի ժամանակ ԱՄՆ-ից պահանջեց Սաուդյան Արաբիայի համար նախատեսված «AWACS»-ի վաճառքը փոխհատուցել Իսրայելին 300 միլիոն դոլլար արժողությամբ «F-15» տիպի տասնհինգ կործանիչների տրամադրմամբ¹⁷: 1981 թ. սեպտեմբերին, Իսրայելի մտավախությունները մեղմելու նպատակով, ԱՄՆ կառավարությունը վարչապետ Սենահեմ Բեզինի հետ ռազմավարական համագործակցության վերաբերյալ «Փոխըմբռնման հուշագիր» ստորագրեց¹⁸. Փոխգիջման այս քայլը սակայն չկանխեց Բեզինին՝ ամռան վերջին ԱՄՆ կատարած ուղևորության ընթացքում Կոնգրեսի համատեղ նստաշրջաններին հետևող հեռուստահարցազրույցի ժամանակ «AWACS»-ի վաճառքի դեմ ելույթով հանդես գալուց: Ռեյգանին (որն այդ քայլը որակեց իբրև գործարքի մասին լռելու խոստման դրժում), ավելի շուտ վրդովեցրեց ոչ թե «AWACS»-ի վաճառքի հետ կապված Իսրայելի արտահայտած դժգոհությունը, որը լիովին հասկանալի էր, այլ իր դեմ վարչապետ Բեզինի կազմակերպած հրապարակային «լրբեհնգը»:

Այնուհանդերձ, Եզիպտոսի նախագահ Սադատի սպանության արդյունքում տարածաշրջանի հնարավոր ապակայունացման և Սաուդյան Արաբիան «մեկ այլ Իրանի վերածվելու» հավանականության մտավախությունից ելնելով, հոկտեմբեր ամսին, նախագահ Ռեյգանը ստիպված եղավ իր բոլոր իրավասություններն ու ողջ ժողովրդականությունը գործի դնել՝ Սենատի կողմից (52՝ կողմ, 48՝ դեմ ձայներով) Իսրայելին կործանիչներ վաճառելու հավանությունը ձեռք բերելու ուղղությամբ¹⁹:

Ժաստորեն, «Փոխըմբռնման հուշագրով» ԱՄՆ-ն Իսրայելին ռազմական և քաղաքական անսահմանափակ աջակցություն էր ցուցաբերում²⁰, որը տարածաշրջանում հաստատված ուժերի հավասարակշռության քանակական լուրջ փոփոխություն էր ենթադրում²¹: Բացի այդ, Իսրայել-ԱՄՆ հարաբերություններում նախանշվող որակական փոփոխությունը հաստատում էր վերջինիս հավատարմությունը Իսրայելի կողմից շարունակվող «ազրեսիվ ու ծավալապաշտային» քաղաքականությանը²²:

1981 թ. սկզբին, Ռեյգանի պաշտոնավարության սկզբից եթե արաբ-իսրայելական հակամարտությունում ճգնաժամային նոր իրավի-

ճակ ստեղծվեց, որը վարչակարգի ուշադրությունը հրավիրեց մասնավորապես լիբանանյան իրադարձությունների վրա՝ Ռեյզանի ութամյա մախսագահության ընթացքում չկորցնելով իր հրատապությունը, և մնալով ԱՄՆ-ին նետված մարտահրավերներից մեկը²³:

Խնդիրը նրանում էր, որ հիմնականում բավարարված լինելով «status quo» իրավիճակով, ամերիկյան վարչակարգը մերժավորաբեւեյան օրակարգում Լիբանանին երկրորդական տեղ էր հատկացնում: Սպիտակ Տունը սատարում էր փաղանգավորներին և հույս ուներ, որ պաղեստինցիները կարող են ինտեգրվել Լիբանանի քաղաքական համակարգին: Եվ քանի որ Վաշինգտոնի հիմնական նպատակը տարածաշրջանի կայունությանը սպառնացող բոլոր տեսակի զարգացումների և սուր ճգնաժամերի կանխարգելումն էր, ուստի վերջինիս կողմից լիբանանյան հիմնախնդրի ամուսնաման արդյունքում ճգնաժամը երկարաձգվում, իսկ քաղաքացիական պատերազմ հարուցող խնդիրները զնալով սրվում էին²⁴:

Լիբանանի դրությունն առավել ապակայունացավ «Քենփ-Դևիդի» համաձայնագրի ստորագրումից հետո, երբ ՊԱԿ-ն ակտիվացրեց իր գործողությունները՝ Լիբանանի հարավի մեծ մասն իր հսկողության տակ պահելով և պաղեստինյան փախստականների ճամբարներն Իսրայելի հյուսիսում կառուցվող բնակավայրերի դեմ պարտիզանական հարձակումների նպատակով որպես ռազմահանգրվան օգտագործելով:

Միևնույն ժամանակ, «Քենփ-Դևիդի» պայմանագիրն ու ամերիկա-իսրայելական «Փոխընթերցման Հուշագիրը» տարածաշրջանում համայնավարների ազդեցության ամրապնդման պատեհ առիթ հանդիսացան: Ուստի ԽՍՀՄ-ի առաջարկած ռազմական օգնությունը ռդջունվեց Սիրիայի կողմից²⁵, վավերացվելով ռազմավարական²⁶ «Բարեկամության ու համագործակցության» պայմանագրում:

Այս ամենը չէր կարող չանհանգստացնել Իսրայելին ու Միացյալ Նահանգներին, առաջինին՝ Սիրիային իբրև պաղեստինցիներին իր դեմ հրահրող սադրիչ գործոն, իսկ երկրորդին՝ Սիրիային իբրև արաբա-իսրայելական հակամարտության կարգավորման հիմնական խոչընդոտ համարելու տեսանկյունից: Թերևս 1981 թ. զարմանը, Լիբանանում սիրիական ուժերի ներկայությանն ու քաղաքական ազդեցությանը վերջ դնելու ԱՄՆ-ի ցանկությամբ էր պայմանավորված պետքաբարտուղար Հեյզլի՝ մերժավորաբեւեյան պաշտոնական առաջին այցի ընթացքում Լիբանանում Սիրիայի ապակայունացնող դերակատարության դատապարտումը²⁷: Բանն այն է, որ դեռևս 1975-ին Սիրիան, օգտվելով քաղաքացիական պատերազմի իրավիճակից, իր կողմից նշանակված խաղաղապահ ուժեր մտցրեց Լիբանան, որոնք կազմեցին միջարաբական խաղաղապահ ուժերի՝ «Արաբական Չսպիչ Ուժերի» («ԱՁՈՒ») միջուկը²⁸: Սիրիայի կողմից խառը միջարաբական զսպիչ ուժերի՝ ժամանակավոր

կարգավորողի դերի ստանձնման շնորհիվ մարտնչներին հաջողվեց «դեֆակտո» իրենց ձեռքում պահել նախագահական պաշտոնը³² :

Վերտիշյալ ռազմավարական համաձայնագրերի ստորագրումից հետո միմյանց դեմ սառը պատերազմի կարգավիճակում գտնվող երկու գերտերությունների մերձավորսրելյան դաշնակիցների միջև հակասություններն էլ ավելի սրվեցին՝ իրենց զագաթնակետին հասնելով 1981 թ. ապրիլին, երբ փաղանգավորներին ցուցաբերվող խորայելական ռազմական աջակցությանը և պաղեստինցիների դեմ փաղանգավորական միլիցիայի հարձակումների կասեցմանն ուղղված Սիրիայի հակազդեցությունն էլ վերջո հանգեցրեց խորայելա-սիրիական ռազմական բախման³³ :

Խնդիրը նրանում էր, որ 1980 թ. վերջին՝ օգտվելով «Զեմի-Ղևիդի» ստորագրումից հետո Սիրիայի տարածաշրջանային դիրքերի թուլացումից ու Լիբանանում նրա ունեցած դժվարություններից, Լիբանանի արևելքում գտնվող Բեքաա հարթավայրի կենտրոնական քրիստոնեական Չահլե քաղաքի վրա հսկողություն հաստատած և իրենց դիրքերի ընդլայնման ու ամրապնդման նպատակով սիրիացիների հետ մարտի բռնկված աջ քրիստոնեական ուժերը (որոնց սիրիական ուժերը փորձում էին դուրս մղել Չահլեից) դիմեցին Իսրայելի աջակցությանը³⁴ : Վերջինս էլ ապրիլի 28-ին հրթիռակսծեց Չահլեում գտնվող սիրիական երկու տրանսպորտային ուղղաթիռների³⁵, որին էլ հետևեց Սիրիայի կողմից ԽՍՀՄ-ի հետ պաշտպանական նկատառումներով «Բարեկամության ու համագործակցության» պայմանագրի շրջանակներում «SAM-6» տիպի հակաօդային հրթիռների տեղադրումը Բեքաայի իովտում: Իսրայելը ռմբակոծման սպառնալիքի տակ պահանջեց անհապաղ դուրս բերել հրթիռները³⁶ : Թվում էր, թե երկու երկրները կրկին հայտնվել են պատերազմի նախաշեմին³⁷ : ԱՄՆ (որն ամենայն հավանականությամբ պաշտպանելու էր Իսրայելին), քաջ գիտակցում էր, որ սիրիա-իսրայելական հոթիռային ճգնաժամը կարող է իրենից վանել դաշնակից արաբական պահպանողական վարչակարգերին (որոնք ամենայն հավանականությամբ սատարելու էին Սիրիային), և որ ԽՍՀՄ-ի հետ Սիրիայի «Բարեկամության և Համագործակցության» պայմանագրի կյանքի կոչումը՝ կարող էր ի վերջո ԽՍՀՄ-ԱՄՆ հակամարտության առիթ հանդիսանալ³⁸ :

Հետևաբար, խուսափելով լայնամասշտաբ սիրիա-իսրայելական պատերազմի ծավալումից ու Մոսկվայի հետ հնարավոր առճակատումից, Ռեյգանի վարչակարգը 1981 թ. մայիսին³⁹, երեք հիմնական մարտնչող կողմերի՝ Իսրայելի, Սիրիայի և ՊԱԿ-ի միջև հրադադարի հաստատման նպատակով⁴⁰ միջնորդական առաքելությամբ Մերձավոր Արևելք գործուղեց դեսպան Ֆիլիպ Հաբիբին: Վերջինիս հաջողվեց լիբանանա-իսրայելական սահմանի երկայնքով հրետանային զնդակծություններից փոքր անց հրադադար հաստատել Սիրիայի ու Իսրայելի միջև⁴¹ :

Ինչ վերաբերվում է հրթիռային ճգնաժամի ընթացքում Սիրիային աջակցելու հարցում ԽՍՀՄ-ի դրսևորած զգուշավորությանը, ապա այստեղ ակնհայտ էր վերջինիս համար իրենից որոշակի ռազմական առավելություն ունեցող ԱՄՆ-ի (ի դեմս նրա դաշնակից Իսրայելի) հետ իր դաշնակցի ուղղակի առնակատման աննպատակահարմարությունը: Դեռ ավելին, հրթիռային ճգնաժամի ընթացքում ակնառու դարձավ Սիացյալ Նահանգների հետ Սիրիայի կողմից երկխոսության (որը դադարել էր 1977 թ-ին) վերականգնման հարցում խիստ շահագրգռվածությունը, ուստի անիմաստ էր Սիրիային պաշտպանել առնակատման միջոցով: Նույնը վերաբերվում էր նաև ՊԱԿ-ին, որի ղեկավարությունը բացահայտ կերպով ձգտում էր ձեռք բերել ԱՄՆ-ի ճանաչումը՝ իբրև ՊԱԿ-ի գերագույն քաղաքական նպատակներից մեկը³⁹:

Այնուհանդերձ, Հաբիբիի առաքելությունից մեկ ամիս անց, 1981 թ. հունիսի 6-ին, իսրայելական ռազմա-օդային ուժերը Իրաքի՝ իբրև ռազմատենչ միջուկային տերության վերածվելու վարձերը «կասեցնելու» նպատակով, ինչպես նաև սեփական «ինքնապաշտպանական նկատառումներից» ելնելով, անցան հորդանանա-սաուդյան օդային տարածքները⁴⁰՝ ռմբակոծելով Բադդադի մոտ գտնվող Իրաքի միջուկային գործարանի ռեակտորը:

Իսրայելի կողմից հորդանանա-սաուդյան օդային տարածքների խախտումները հավանաբար «խոր քիչուցքում գտնվող» սաուդցիներին ու հորդանանցիներին, ինչպես նաև արաբական մյուս երկրներին ահաբեկելու և վերջիններիս «հասանելիությունը» ցույց տալու նպատակ էին հետապնդում: Չէր բացառվում նաև այդ ժամանակ Եգիպտոսի հակազդեցությունը լրջորեն ստուգելու վարձը, հատկապես նախքան Սինայից իսրայելական զորքերի դուրսբերման ժամկետի ավարտը⁴¹:

Այնուհանդերձ, Իսրայելի գործողությունը որոշակի լարվածություն առաջացրեց վերջինիս հետ վարչակարգի հարաբերություններում⁴², թեև Ռեյգանն իր հուշերում նշել է, որ «համամիտ էր Բեզինի գործողության շարժառիթների հետ և կասկած չուներ անգամ Իրաքի կողմից միջուկային զենքի պատրաստման ցանկության մեջ: Նախագահին պարզապես դուր չէր եկել առանց Սիացյալ Նահանգների կամ Ֆրանսիայի հետ խորհրդակցելու, Իսրայելի ինգնագործունեության հանգամանքը⁴³»: Այնուամենայնիվ, վարչակարգը ՄԱԿ-ի շրջանակներում դատապարտեց Իսրայելի գործողությունը և խորհրդանշական ժամկետով հետաձգեց Իսրայելին ռազմական «F-16» տիպի չորս ինքնաթիռների տրամադրումը⁴⁴:

Անշուշտ կարելի է համաձայնել, որ հորդանանյան ու սաուդյան օդային տարածքների խախտումն ու իրաքյան ռեակտորի հրթիռակոծությունները, որոնց հետևեցին Սաուդյան Արաբիայի նկատմամբ շարունակվող հետախուզական քոչիքները, արաբներին նսեմացնելու

նպատակ էին հետապնդում: Արաբ արևմտամետ վարչակարգերին գայ-
րույթ պատճառեց հատկապես ոմբակոծության ժամանակ ամերիկյան
հրթիռների օգտագործման հանգամանքը: Բայց և այնպես, հունիսի 16-
ին կայացած համաժողովի ընթացքում Ռեյզանը, հարձակումների դա-
տապարտումից հետո, շարունակեց արդարացնել «Իսրայելի զուշավո-
րությունը»: Իրաքի տածած թշնամանքի հանդեպ, և հայտնեց, որ «ոչ թե
Իսրայելն է վերջիններիս սպառնալիք ներկայացնում», այլ՝
«Իսրայելն է վերջիններիս սպառնալիքի տակ գտնվում»: Այս իմաստով,
ԱՄՆ-ի դաշնակցի գործողություններն առավել քան երբևէ դժվարեցրին
վարչակարգի գործը՝ անգամ ամենապահպանողական արաբ վարչա-
կարգերին համոզելու, որ ոչ թե Իսրայելը, այլ Ռուսաստանն է նրանց մե-
ծագույն թշնամին⁴⁵:

Այնուհետև, 1981 թ. հունիսի 30-ի Իսրայելի խորհրդարանական
ընտրություններին հաղթանակած Լիկուդ կուսակցությունը, շնորհիվ
մասնավորապես արտաքին գործերի և պաշտպանության նախարարնե-
րի պաշտոններում համապատասխանաբար Արիել Շարոնի և Իցխակ
Շամիրի նշանակումների, որոնք դարձան Իսրայելի ռազմատենչ նոր
քաղաքականության գաղափարախոսներն ու կենսագործողները, շարու-
նակեց իր կոշտ քաղաքական գիծը՝ արագացնելով գրավյալ տարածք-
ներում իսրայելական բնակավայրերի կառուցման գործընթացը և մի
շարք «preemptive attacks» («կանխարգելիչ գրոհներ») ձեռնարկելով Լի-
բանանի հարավի պաղեստինյան քիթախների նկատմամբ⁴⁶:

Նույն ամսին Բեյրութում գտնվող ՊԱԿ-ի գրասենյակի վրա Իս-
րայելի օդուժի հրթիռակոծությունների արդյունքում առաջացած զանգ-
վածային ավերածությունների ու մարդկային կորուստների (300 զոհեր և
800 վիրավորներ), Իսրայելի ու պաղեստինցիների միջև լիբանանա-իս-
րայելական սահմանի երկայնքով մարտերի բռնկման, ինչպես նաև դեկ-
տեմբերին Գոլանի բարձունքներում զգալի բռնակցումներով իսրայելա-
կան ուժերի ծավալման հանգամանքը վարչակարգին կանգնեցրեց ոչ
ոլորին իրողության առջև⁴⁷:

Խնդիրը նրանում էր, որ 1981 թ. դեկտեմբերի 14-ին, Իսրայելի
Կնեսետը, շրջանցելով ԱՄՆ-ի հետ վերջին շրջանում ստորագրված
«Փոխըմբռնման Հուշագիրը», Գոլանի բարձունքների նկատմամբ իր օ-
րինադրական դաշտն ու կառավարման իրավասություններն ընդլայնող
օրինագիծ ընդունեց, որը դատապարտվեց ԱՄՆ-ի կողմից՝ Շոնի անվ-
տանգության խնդիրներից իրենց ուշադրությունը շեղելու պատճառով:
Դեկտեմբերի 18-ին վարչակարգը սպառնաց անգամ ԱՄՆ-Իսրայել հա-
րաբերությունների հնարավոր վատթարացմամբ⁴⁸:

Այսպիսով, իսրայելական գործողությունների և նրան ցուցաբեր-
վող ամերիկյան աջակցության արդյունքում Սպիտակ Տան մոտ տարա-
ծաշրջանային լայնամասշտաբ հակամարտության առաջացման շուրջ

յութը մտավախություն առաջացավ: Իսկ Հաբիբիի առաքելության մասշտաբներն ընդլայնվեցին, երբ կրկին անգամ ակնհայտ դարձավ, որ Լիբանանի ճգնաժամի ոչ մի ասպեկտ չի կարող դիտվել մերձավորարևելյան հակամարտության շրջանակներից դուրս, և Հաբիբը վարժեց ՄԱԿ-ի և Սաուդյան Արաբիայի օգնությամբ հասնել հիմնախնդրի առավել համապարփակ յուժման⁴⁹: Հուլիսի 24-ին հրադադար հաստատվեց այս անգամ ՊԱԿ-ի ու Իսրայելի միջև, առաջինի հետ՝ անուղղակի, իսկ վերջինի հետ՝ ուղղակի բանակցությունների միջոցով: Իսրայելը հրադադարն ընդունեց՝ ելնելով ամերիկա-իսրայելական հարաբերությունների հետագա վատթարացման մտավախությունից, որն առավել սաստկացավ, երբ նրա գործողությունները քննադատության արժանացան ոչ միայն իսրայելական որոշ շրջանակների, այլև ԱՄՆ վարչակարգի, կոնգրեսականների ու ամերիկյան լրատվամիջոցների կողմից: Սակայն պաշտոնական Իսրայելին առավել մտահոգում էր այն հանգամանքը, որ ՊԱԿ-ի մասնակցությունը հրադադարին կարող էր ԱՄՆ-ի մոտ նրա հանդեպ պատասխանատու բանակցային կողմի տպավորություն ստեղծել և նպաստել ԱՄՆ-ի և ՊԱԿ-ի միջև առավել սեյուտ կապերի հաստատմանը: Այս մտավախությունը թերևս զուրկ չէր հիմքից, քանի որ պաղեստինցի որոշ առաջնորդների կարծիքով, ՊԱԿ-ի հետ մույնիսկ անուղղակիորեն բանակցելու միջոցով, Միացյալ Նահանգներն ու Իսրայելը՝ ի հեճուկս իսրայելցիների ու Հաբիբիի այն առարկությունների, թե հրադադարն իրականում հաստատվել է «Իսրայելի և Լիբանանի միջև», առնվազն «դե ֆակտո» ճանաչում էին ՊԱԿ-ի՝ որպես հակամարտող կողմի կարգավիճակը⁵⁰: Վաշինգտոնն իրականում փորձում էր «Միացյալ Ազգերի Կազմակերպության Լիբանանյան Ժամանակավոր Ուժերի» («UNIFIL») դիրքերի ամրապնդման միջոցով ընդլայնել Լիբանանում վերջինիս գործունեության շրջանակն ու կանխել պաղեստինցիների սպառազինման հնարավորությունները⁵¹:

1981 թ. երկրորդ կեսին, ամերիկյան պաշտոնական որոշ շրջանակների հայտարարություններից դատելով, մերձավորարևելյան հիմնախնդրի կարգավորման գործում իդեալական տարբերակ ընդունվեց քնմի-դևիդյան համաձայնագրի ու Ֆահդի ծրագրի դրույթների համակցությունը⁵²: Բանն այն է, որ 1981 թ. օգոստոսին Սաուդյան Արաբիայի վարչապետ թագակիր արքայազն Ֆահդը ներկայացրեց 8 կետերից բաղկացած նոր «խաղաղության ծրագիր»⁵³, որով կոչ էր արվում 1967 թ. գրավյալ տարածքներից, ներառյալ Արևելյան Երուսաղեմից, իսրայելական զորքերի դուրս բերում, իրենց սեփական պետության մեջ պաղեստինցիների իրավունքների ճանաչում, գրավյալ տարածքներում կառուցված բնակավայրերի ապամոնտաժ և կարճ ժամանակահատվածով այստեղ ՄԱԿ-ի մանդատի հաստատում: Ծրագրով նաև ճանաչվում էր «տարածաշրջանի բոլոր պետությունների խաղաղ գոյակցության իրավուն-

քը», որը Սառուղյան Արաբիայի արքայազն Սառուղը՝ նոյեմբերի 5-ին, իսկ նախագահ Ռեյզզանը՝ նոյեմբերի 10-ին որակեցին իբրև Իսրայելի «ղե ֆակտո» ճանաչում: Վարչակարգը Ֆուսիդի ծրագիրն առնվազն մեկնա- կետ համարեց բանակցությունների համար, որն այնուհանդերձ հերքվեց Իսրայելի կողմից⁵⁴:

Թեև Հորդանանի թագավոր Հուսեյնը վճռականորեն պաշտպա- նեց Սառուղյան Արաբիայի նախաձեռնությունը, այնուհանդերձ, վերջինս հարուցեց նախագահ Ռեյզզանի դժգոհությունը՝ պահանջելով խաղա- դության կայանալիք համաժողովում ՊԱԿ-ի մասնակցությունը: Լիբիան բացահայտորեն մերժեց ծրագիրը, իսկ նախագահ Ասադը հրաժարվեց ծրագրի քննարկման նպատակով Ֆեսի համաժողով մեկնել⁵⁵:

Ըստ էության, ծրագրի նկատմամբ արաբական պետությունների տածած զգալի երկմտանքը պայմանավորված էր մասնավորապես Սիացյալ Նահանգների կողմից Սառուղյան Արաբիային ցուցաբերվելիք աջակցության հանդեպ նրանց ունեցած թերահավատությամբ: Վերջին- ներս մտադիր էին ծրագրի շուրջ քննարկումները հետաձգել մինչև 1982 թ. ապրիլին Սինայից նախատեսվող իսրայելական ուժերի դուրս բեր- ման ավարտը: Ինչ վերաբերվում է ՊԱԿ-ին, ապա Արաֆաթի կարծիքով ծրագիրը «լավ սկիզբ» և «առարածաշրջանի համապարփակ ու հարատև խաղաղության հաստատման համար լավ հիմք» կարող էր հանդիսա- նալ, սակայն ՊԱԿ-ի մի շարք այլ առաջնություններ մերժում էին այն՝ վեր- ջինիս հետ չառնչվելու և խաղաղության բանակցություններում իրենց չընդգրկելու պատճառաբանությամբ: Ի վերջո, ծրագրի ընդունումը նո-յեմբերի վերջին կայացած Ֆեսի արաբական գագաթաժողովում ձա-խողվեց⁵⁶:

Այսպիսով, վերոհիշյալ զարգացումները, որոնք ամենայն հավա- նականությամբ միտված չէին արաբա-իսրայելական հակամարտության համապարփակ լուծմանը, կամ առնվազն դրանց համար հնարավոր ու-ղիների նախանշմանը, ըստ էության նպաստեցին 1982 թ. հունիսին Իս-րայելի կողմից լիբանանյան ազրեսիայի իրականացմանը:

Խնդիրը նրանում էր, որ նախագահ Ռեյզզանը և պետքարտուղար Հեյզը՝ համոզված լինելով, որ ՊԱԿ-ի և Իսրայելի միջև հրադադարը դա-տապարտված է ձախողման, ներխուժման միջոցով հնարավոր էին հա-մարում միաժամանակ երկու հիմնախնդրի՝ Լիբանանի ժգնաժամի և ա-րաբա-իսրայելական հակամարտության խաղաղ կարգավորումը: Վար-չակարգը հիմնականում կիսում էր Իսրայելի նկրտումները՝ պաղեստին-ցիներին ու սիրիական ուժերին Լիբանանից դուրս վտարելու և երկրում իր հետ հաշտություն կնքող իսրայելամետ ու արևմտամետ քրիստոնյա փաղանգավորների ղեկավարությամբ կառավարություն հաստատելու ուղղությամբ: Վարչակարգի համոզմամբ, հետպատերազմյան Լիբանա-նից իսրայելական, սիրիական և ՊԱԿ-ի ուժերի դուրս բերման հանգա-

մանքը կարող էր նպաստել մերձավորարևելյան խաղաղության նոր գործընթացի մեկնարկին, որը Սիրիային ու ԽՍՀՄ-ին շրջանցելով՝ կընդգրկեր Իսրայելին, Հորդանանին և անկախության չհավակնող պաղեստինցիներին: Անշուշտ խաղաղության բանակցություններում խորհրդային մասնակցության կասեցման միջոցով ԱՄՆ-ին էր վերապահվում միանձնյա հովանավորի և միջնորդի դերակատարությունը:

Հետևաբար, կասկածից վեր ենք համարում, որ ամերիկյան վարչակարգը ոչ միայն տեղյակ էր իսրայելական ծրագրվող ներխուժման մասին, այլև կողմ էր դրա «սահմանափակ» իրականացմանը՝ ռազմական և քաղաքական օգնություն տրամադրելով Իսրայելին, իսկ վերջինիս առաջնորդները «համոզված էին...որ վերջնական կանաչ լույսը պետք է զա Վաշինգտոնից»:

AGHAVNI HARUTYUNIAN

USA 1980-81 MIDDLE EAST POLICY

United States policy in the Middle East in 1980-81 was marked by primary attention toward questions of Gulf security and major diplomatic efforts over Lebanon and the Arab-Israeli conflict. The Reagan Administration, during its first 18 months in office, stressed the creation of a "strategic consensus" among Arab states in the Gulf to be directed against potential Soviet aggression or Moscow-backed subversion in an area whose oil resources made it increasingly important for US strategic interests. Such a viewpoint was largely reasoned by the Iranian revolution and the Soviet invasion of Afghanistan. So the Reagan Administration tried to further strengthen its ties with several Arab regimes, most notably Saudi Arabia, motivated by their growing importance for US security interests and the goal of strategic consensus in the Gulf. Shortly after the Reagan Administration came to office, the series of new crises began turned the Administration's attention to the Lebanon crises and the Arab-Israeli conflict. In May, 1981 Reagan sent Ambassador Philip Habib to negotiate a resolution of the missile crisis between Israel and Syria, who succeeded in obtaining a cease-fire. The June 1981 Israeli destruction of the Iraqi nuclear reactor, and the July air raids against PLO offices in Beirut, coupled with the earlier events, actually produced broader regional conflict which eventually led to June 1982 Israel's invasion of Lebanon. So, there is no doubt that the USA was not only aware of the Israeli aggression, but largely encouraged Jerusalem in its operations both militarily and politically.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ronald Reagan, *An American Life*, New York; Simon & Schuster, 1990, p 409.
2. Kiron K.Skinner, Annelise Anderson and Martin Anderson, *Reagan. A Life In Letters*, Foreword copyright 2003, by George P.Shults, p. 443.
3. Նույն տեղում, էջ 32:

4. Питер Кальвокоресси, Мировая политика после 1945 года, Книга 1, Москва "Международные отношения", 2000, стр. 510.
5. Fred J. Khouri, The Arab Israeli Dilemma, (The Reigan Administration, Israel, the Arabs, and Palestinians, January 1981-March 1985). By Syracuse University Press, New York, 1985, p. 422.
6. Նույն տեղում, էջ 422:
7. William L.Cleveland, A History of The Modern Middle East, (Boulder:Wctviev Press, 1994) p.121
8. Anatholy Dobrynin, In Confidence Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents, University of Washington Press, 1995. p. 499.
9. Shibley Telhami, Political Islam: Challenges For U.S. Policy, Why do they hate US so much?, Congressional Program, THE ASPEN INSTITUTE. Washington. DC. Second Conference, June 27-July 3, 2003. Vol. 18, No. 4. p 14.
10. Robert O Freedman, The Middle East After The Israeli Invasion of Lebanon, Syracuse University Press, 1986. p. 69-70. Այստեղ հիշարժանն այն է, որ քեկ անվտանգության սպառնալիքների դիմակայման նպատակով Շոցի տարածաշրջանի երկրների պաշտպանական համակարգի զարգացման ու կատարելագործման ուղղությամբ մեծ առաջընթաց արձանագրվեց, այնուամենայնիվ, «ռազմավարական կոնսենսուսն» առավել օգտակար գտնվեց ռազմա-տեխնիկական, քան քե քաղաքական համագործակցության առումով:
11. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 422:
12. Barry Rubin, The United States and the Middle East: 1981-1982", Middle East Contemporary Survey, 1981-82, Vol. 6 (NY, 1983), p.1. Իրանում այաթոլլահ Խոմեյնու վարչախմբի հաստատման և երկրի տարածքից իրաքյան զորքերի դուրս մղման, այնուհետև 1982 թ. սեպտեմբերին իրաքյան ներխուժումից հետո ձեռք բերված ռազմական հաջողությունների արդյունքում Իրանը Շոցի համար լուրջ սպառնալիք սկսեց դիտվել, և տարածաշրջանի արաբական պետությունների մավթարդյունահանման կայունության նկատմամբ ներքին, հատկապես արմատականության սպառնալիք ստեղծեց:
13. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 423:
14. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:
15. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 426:
16. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:
17. Նույն տեղում, էջ 123:
18. Barry Rubin, նշվ. աշխ., էջ 2:
19. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:
20. Ն.Հովհաննիսյան, Լիբանանի ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը, Երևան, 1982 թ, էջ 75:
21. Ռ.Կարապետյան, Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները 1967-1996, ՀՀ ԳԱԱ, Երևան, 2000, էջ 101:
22. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 427:
23. Polk William, The Arab World Today, Harward University Press, 1991, p.452:
24. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121:

25. Ռ. Կարապետյան, նշվ. աշխ., էջ 101: Սիրիան մտահոգված էր հատկապես վերոհիշյալ համաձայնագրի ստորագրման հարցում և շարունակաբար շեշտում էր ԽՍՀՄ-ի հետ մմանատիպ ռազմավարական համաձայնագրի կնքման անհրաժեշտությունը: Սիրիացիների կարծիքով, ԽՍՀՄ-ի հետ «Բարեկամության ու համագործակցության» պայմանագիրը շատ թույլ կողմեր ուներ՝ Համաձայնագրում բացակայում էր Լիբանանում սիրիացիների ներկայության վերաբերյալ կետը, որը չափազանց կարևոր նշանակություն ձեռք բերեց մասնավորապես 1982 թ. հունիսին բռնկված պատերազմի ընթացքում:
26. Polk William, նշվ. աշխ., էջ 349:
27. Itamar Rabinovich, The War for Lebanon 1970-1985 , Cornell University Press, Ithaca and London, 1985, p 90.
28. Ghassan Tuani, Lebanon's Wars and Middle East Peace , Mediterranean Quarterly, A Journal of Global Issues, Vol., 1, No.3, Summer, 1990. p. 9. Խաղաղապահ ուժերը 1976-ի նոյեմբերին Ռ-իյադում ու Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած արաբական զագաթաժողովների միաձայն որոշմամբ արաբական լիակատար օրինականություն ստացան: Եվ քանի որ Ալեքսանդրիայում հիմնադրված «ԱԶՈՒ»-ի պառակտման հետևանքով արաբական համերաշխությունը չերկարատևեց, ուստի միջազգային համաժողովների և լիբանանյան հիմնահարցի ուղղությամբ վարվող բանակցային գործընթացներում առաջատար դիրք զբաղեցրեց Սիրիան:
29. Питер Кальвокоресси, նշվ. աշխ., էջ 506:
30. Don Peretz, The Middle East Today, Fifth Edition, New York Westport, Connecticut London, p. 391.
31. Հարությունյան Լիլիթ, Սիրիայի և Իսրայելի գործոնը լիբանանյան ճգնաժամում (1975-1990 թթ.), Արևելք հողվածների ժողովածու, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, Երևան, 2001, էջ 80:
32. P.Scale, The struggle for the Middle East, London, 1988. p. 284.
33. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 423:
34. Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 391:
35. Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 92:
36. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 122:
37. Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 391:
38. Alexander M.Heig, Jr. Caveat: Realism, Reagan, Foreign Policy. New York, Macmillan, 1984,p.180.
39. Itamar Rabinovich նշվ. աշխ., էջ 148:
40. Питер Кальвокоресси, նշվ. աշխ., էջ 511:
41. Ե.Մ.Պրիմակով, «Մի դավադրության պատմություն», Երևան, «Հայաստան», 1987, էջ 306:
42. Amos Perlutter, The Life and Times of Menahem Begin, Doubleday & Company, New York, 1987. p. 7.
43. William L.Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121:
44. Питер Кальвокоресси, նշվ. աշխ., էջ 511:
45. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 423:

46. Նույն տեղում, էջ 424: Պաղեստինցիները Լիբանան էին եկել երկու հոսանքով՝ 1948-49 թթ. արաբա-իսրայելական պատերազմի և 1970 թ. Հորդանանի քաղաքացիական պատերազմի արդյունքում:
47. William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121-122:
48. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 427:
49. Itamar Rabinovich նշվ. աշխ., էջ 92:
50. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 424:
51. Tabitha Petran, *The Struggle Over Lebanon*, Monthly Review Press, New York, 1987, p. 262. ԱՄՆ-ը և Սաուդյան Արաբիան իրրև հովանավորների պետք է երաշխավորեին համապատասխանաբար Իսրայելի և ՊԱԿ-ի կողմից հրադադարի պահպանման իրականացումը:
52. Е.Д.Пырлин, "100 лет противоборства. Генезис, эволюция современное состояние и перспективы решения палестинской проблемы", Москва, РОССПЭН, 2001, с.236.
53. Питер Кальвокоресси, նշվ. աշխ., էջ 511:
54. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 425:
55. Питер Кальвокоресси, նշվ. աշխ., էջ 511:
56. Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 425: